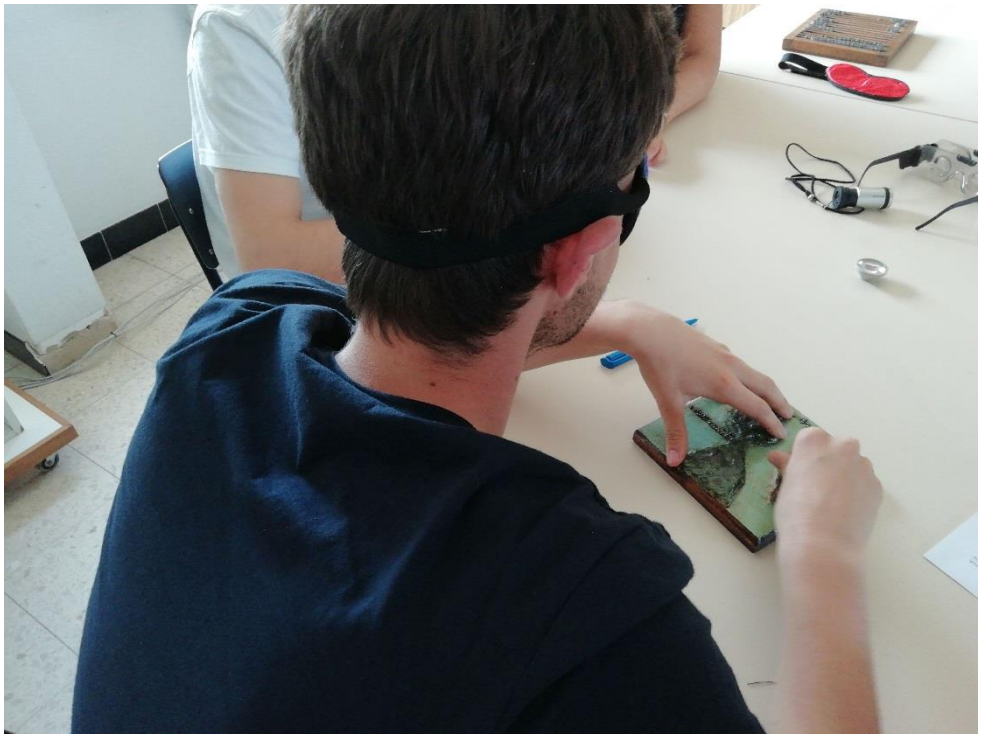
Geen blinde vlek meer:
naar een grondiger kennis en een grotere bekendheid van de collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking

WAARDERINGSRAPPORT COLLECTIE HULPMIDDELEN VOOR MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Spermalie/vzw De Kade en Erfgoedcel Brugge

BRUGGE ERFGOEDCEL
deKADE
faro VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
Vlaanderen verbeelding werkt

GEEN BLINDE VLEK MEER: NAAR EEN GRONDIGER KENNIS EN EEN GROTERE BEKENDHEID VAN DE COLLECTIE HULPMIDDELEN VOOR MENSEN MET EEN VISUELE BEPERKING

Waarderingsrapport collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking, Spermalie/vzw De Kade en Erfgoedcel Brugge

Dit pilootproject waarderen werd uitgevoerd van oktober 2018 tot en met september 2019.

Het rapport wordt -ondermeer- opgenomen in het Adlib-systeem. De documenten waarnaar verwezen wordt (waarderingstabel, statements of significance, verslagen van bijeenkomsten kernteam en klankbordgroep, beschrijving deelcollecties) zijn allemaal ook in het Adlib-systeem terug te vinden.

VOORAFGAAND

Erfgoedcel Brugge en Spermalie/vzw De Kade kunnen al jaren terugblikken op een mooie samenwerking. Deze werd intenser vanaf 2015, toen gezamenlijke projecten rond de Bibliotheek Carton en de verzameling hulpmiddelen voor mensen met een visuele en auditieve beperking van start gingen.
In februari 2018 werd een basisregistratie van de hulpmiddelen door vrijwilligers afgerond en online beschikbaar gesteld op www.erfgoedinzicht.be en www.erfgoedbrugge.be. Opleiding en begeleiding hierbij werden voorzien door depotconsulenten (toen Provincie West-Vlaanderen, vandaag Vlaanderen). Er is sindsdien een gestandaardiseerde inventaris van alle objecten in deze collectie hulpmiddelen in Adlib software beschikbaar, gedocumenteerd met verzorgd fotomateriaal. Dit was een goede basis om een waarderingtraject te starten. Gezien de gespecialiseerde materie en het belang van participatie in dit verhaal, werd er voor geopteerd dit traject te beperken tot de hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking.

Afbeelding 1: Uit de oude doos, leerlingen met twee opgezette vogels in Spermalie, Brugge

OPZET

Erfgoedcel Brugge en Spermalie/vzw De Kade besloten om samen werk te maken van een waarderingstraject. Het doel hierbij: de collectie beter leren kennen, en ze grotere bekendheid geven. Een grotere ervaring en vertrouwdheid opbouwen met 'waarderen' was uiteraard ook van groot belang, weliswaar zonder hier in dit geval conclusies rond bv herbestemming of afstoting aan te verbinden. Het voornemen was om vanaf dag één (onder andere door vertegenwoordiging in kernteam en klankbordgroep) mensen met een visuele beperking te betrekken. Ook huidige en vroegere personeelsleden van vzw De Kade werden betrokken, naast andere organisaties/scholen voor mensen met een visuele beperking en collectiebeheerders van gelijkaardige collecties. Ook het KADOC-KU Leuven en de KU Leuven namen deel (zie verder voor samenstelling kernteam en klankbordgroep, betrokkenheid belanghebbenden). We vonden het belangrijk om samen met al deze partners het traject af te leggen.

Er werd een projectplan opgesteld met als **belangrijke ankerpunten**:

- werk maken van de verdiepende registratie (met de hulp van vrijwilligers)
- onderzoek naar onderverdeling in deelcollecties, keuzes maken rond onderverdeling in deelcollecties en deze beschrijven volgens het Cometa-model in Adlib
- onderzoek naar en keuze voor een waarderingsmethodiek, vastleggen criteria
- uitvoeren van de waardering

Parallel met dit verhaal wilden we ook werk maken van enkele testwaarderingen en -opstellingen van de collectie binnen en buiten de school. Dit zou uitmonden in een rondreizende presentatiemodule (of een andere presentatievorm) en enkele filmpjes rond uitschieters binnen de collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking. Van bij de start werd meegegeven dat -gezien het experimentele karakter en het hoge participatieve gehalte van het project- rekening werd gehouden met accentverschuivingen 'on the road'. In praktijk bleek dit ook het geval te zijn.

MET WIE?

Twee spilfiguren in het waarderingstraject waren **de trajectbegeleider Erfgoedcel Brugge en de trajectbegeleider Spermalie**. Deze werkten officieel respectievelijk halftijds en één vijfde aan het traject, en dit gedurende de periode van één jaar. In praktijk bleek het traject tijdrovender te zijn dan voorzien.

De reguliere taken van de trajectbegeleider Erfgoedcel Brugge (Ina Verrept) werden gedurende een jaar halftijds overgenomen door een vervanger. Jasmien Van Tieghem (trajectbegeleider Spermalie) werkte telkens op vrijdag. Op die dag werd door beide trajectbegeleiders telkens op kantoor in Spermalie gewerkt. Als orthopedagoge met ervaring als begeleider van jongeren met een visuele beperking in Spermalie zorgde Jasmien voor een belangrijke aanvulling voor wat betreft vertrouwdheid met mensen met een visuele beperking. Tijdens de duur van het traject werkte Jasmien de andere vier vijfde in Spermalie als begeleidster van jongeren met ASS (autisme spectrum stoornis).

Voor/tijdens het project namen beide trajectbegeleiders deel aan de opleiding ‘waarderen’ die vanuit het steunpunt Faro georganiseerd wordt. Er werd (afwisselend door de beide trajectbegeleiders) deelgenomen aan de door Faro georganiseerde intervisies en de studiedag rond waarderingsprojecten. Ook de masterclasses van Tessa Luger en Caroline Reed werden bijgewoond. Ina Verrept volgde, met het oog op de verdere ontsluiting van de collectie in Adlib, ook de ééndaagse opleiding hiertoe.

Er werd een **kernteam** samengesteld dat in totaal acht keer samen kwam en dat tijdens drie van deze bijeenkomsten de waardering uitvoerde. Zij ondersteunden ook de verdiepende registratie. Het team bestond uit beide trajectbegeleiders, Rik Broucke (inhoudelijk expert, mede-auteur catalogus ‘800 jaar Spermalie’, oud-directeur basisschool Spermalie), Tine Vanhauwaert (coördinator Thuisbegeleidingsdienst Accent en leefgroepenwerking voor jongeren met een visuele beperking binnen Spermalie, tevens ervaringsdeskundige) en Livia Snauwaert (methodologisch expert, erfgoedconsulente Departement Cultuur, Jeugd en Media). Van al deze bijeenkomsten werden verslagen opgesteld.

Een **klankbordgroep** werd samengesteld en kwam in totaal vijf keer samen. Deze bestond uit vertegenwoordigers van verschillende actoren die actief zijn naar de doelgroep personen met een visuele beperking toe, alsook uit cultureel-erfgoedorganisaties die gelijkaardige collecties beheren en een ervaringsdeskundige. De klankbordgroep zorgde voor een brede gedragenheid van het project. Ook tussen de bijeenkomsten door waren zij bereid om het kernteam te ondersteunen door informatie aan te brengen, plaatsbezoeken te organiseren en ervaringen uit te wisselen. De klankbordgroep bestond uit Tonia In den Kleef (ervaringsdeskundige, www.kunstzonderzien.be), Alain Nauwelaerts (groepsdirecteur vzw De Kade), Kristien Suenens (Kadoc, KULeuven), Pieter Verstraete (prof. Historische Pedagogiek, KULeuven), Alexander Couckhuyt (behoud en bruikleen, Museum Dr. Guislain), Jan Dewitte (eindredacteur tijdschriften en documentalist, Licht en Liefde), Kathleen Vandermaelen (coördinator expertisecentrum Instituut Ganspoel) en Sarah Tobback (directeur Instituut Ganspoel). Van al deze bijeenkomsten werden verslagen opgesteld.

Afbeelding 2: Bijeenkomst met klankbordgroep en kernteam

Tal van **belanghebbenden** (personen of groepen die een bijzonder belang hechten aan deze collectie, of aan de methodiek waarderen) werden tevens op verschillende manieren bij het

project betrokken. Dit betrof zowel betrokkenen bij Spermalie (leerlingen en oud-leerlingen, werknemers, ex-werknemers, vrijwilligers…) en organisaties uit dezelfde sector als betrokkenen bij organisaties die vergelijkbare collecties beheren. Er werden plaatsbezoeken afgelegd, interviews afgenomen, gesprekken gevoerd, informatie uitgewisseld. Ruim 20 personen werden geïnterviewd en/of persoonlijk bezocht. Omwille van privacy worden niet alle namen vermeld in dit rapport.

De vele geïnteresseerden die ons pad kruisten, werden aan de hand van drie nieuwsbrieven en de website www.erfgoedcelbrugge.be op de hoogte gehouden van de evoluties. We waren ook actief op sociale media (facebook). De intervisiebijeenkomsten, masterclasses en studiedag rond waarderen die Faro organiseerde, zorgden voor de broodnodige uitwisseling met collega's van tegelijkertijd lopende of vroeger uitgevoerde pilootprojecten waardering.

VERDIEPENDE REGISTRATIE

Ter voorbereiding van de waardering werd de basisregistratie (instellingsnaam, objectnaam, titel, objectnummer, materiaal, afmetingen, toestand en standplaats) nagekeken en zo veel mogelijk aangevuld met informatie over verwerving, herkomst, vervaardiger, gebruiksgeschiedenis en datering van de ruim 300 hulpmiddelen. Verschillende vrijwilligers werden hiertoe aangesproken en geïnterviewd over (onder andere) gebruik en context van de objecten. Twee publicaties (Bart Demuynck, 'hulpmiddelen met een geschiedenis', en Maria Lansen, 'catalogus 800 jaar Spermalie') vormden ook een belangrijke bron van informatie**.** Een uitvoeriger literatuurlijst is terug te vinden aan het einde van dit rapport. Belangrijk is hierbij te vermelden dat het vrijwilligersteam van de Bibliotheek Carton de correspondentie van Charles-Louis Carton uit het Archief Carton doornam met het oog op informatie rond de objecten.

Plaatsbezoeken aan vergelijkbare collecties (waarvan vertegenwoordigers al dan niet deel uitmaakten van de klankbordgroep), bezoek van websites van blindeninstituten, verzamelaars en musea moesten ook soelaas bieden. We dienen hierbij in gedachten te houden dat we met een echt gespecialiseerde collectie te maken hebben. Bovendien zijn vergelijkbaarbare collecties soms niet geregistreerd, laat staan volledig ontsloten via een catalogus, al dan niet online. Dit alles maakte dat de verdiepende registratie veel tijd vroeg, en relatief weinig concrete informatie opleverde. Dit plaatste de trajectbegeleiders ook in een dubbelzinnige positie waarbij ze deels onderzoekswerk op zich namen, wat in eerste instantie niet de bedoeling was.

Positief was wel dat een interessant netwerk werd opgebouwd tijdens de zoektocht naar informatie, en dat we tegelijkertijd ook informatie over de context van de hulpmiddelen hebben kunnen verzamelen. Binnen dit verhaal passen een aantal van onze plaatsbezoeken aan instellingen en musea in binnen- en buitenland (zoals hoger vermeld).

Het betreft:

- Gent, Museum Dr. Guislain
- Gent, Erfgoedhuis Zusters van Liefde
- Varsenare, Licht en Liefde vzw
- Brussel, Brailleliga
- Parijs, Institut/Musée Valentin Haüy
- Liverpool, Museum of Liverpool

Afbeelding 3: Plaatsbezoek aan het Musée Valentin Haüy, Parijs

Afbeelding 4: Plaatsbezoek aan het Museum Dr. Guislain, Gent

Alle aanvullende informatie werd ingevoerd in Adlib en is al enkele maanden toegankelijk via www.erfgoedinzicht.be en www.erfgoedbrugge.be. Twee objecten die tijdens de basisregistratie de dans ontsprongen waren, werden alsnog geregistreerd en gefotografeerd.

Het kernteam ging daarna aan de slag om een voorstel te formuleren tot opsplitsing van de collectie in deelcollecties. De grote deelcollecties werden beschreven en ingevoerd volgens het Cometa-model. Deze werden met het oog op de feitelijke waardering verder opgesplitst in een uitgebreide boomstructuur. Deze voorstellen werden telkens voorgelegd aan de klankbordgroep. Na goedkeuring was het duidelijk dat de waardering zou resulteren in een 20-tal waardenstellingen.

WAARDERINGSTRAJECT

Erfgoedcel Brugge was, dankzij eerdere projecten religieus erfgoed en het registratieproject in Spermalie, vertrouwd met registratietechnieken. Van het waarderen werd al een eerste keer geproefd naar aanleiding van een traject in de Sint-Franciscus van Assisikerk, waarbij het ‘Stappenplan religieus erfgoed’ werd gehanteerd met het oog op een waardering in functie van herbestemming.

Zoals hoger vermeld werd door beide trajectbegeleiders de opleiding waarderen gevolgd bij steunpunt Faro. Livia Snauwaert, zelf lid van het kernteam en erfgoedconsulent bij het Departement Cultuur, Jeugd en Media, begeleidde het kernteam in het kiezen/combineren van waarderingsmethodieken.

Na overleg en het voorleggen van voorstellen aan de klankbordgroep, werd geopteerd voor een combinatie van twee waarderingsmethodieken. De toegepaste methodiek is hoofdzakelijk gebaseerd op 'Op de museale weegschaal'. Omwille van het belang dat we binnen deze case hechten aan sociaal-maatschappelijke waarden zoals beleving en emotie, werden hieraan enkele criteria toegevoegd die voorkomen in 'Reviewing significance 3.0'. Inspirerend waren ook het hoger genoemde 'Stappenplan religieus erfgoed' en het concrete waarderingsformulier zoals aangewend door het Centrum voor Agrarische Geschiedenis in het project 'Naar waarde geschat'. De beide trajectbegeleiders volgden masterclasses bij Tessa Luger en Caroline Reed, leading ladies van respectievelijk 'Op de museale weegschaal' en 'Reviewing significance 3.0'. In elk geval werd steeds gepeild naar kenmerken en kwaliteiten, cultuurhistorische criteria, sociaal-maatschappelijke en gebruikscriteria. Er werd ook aangegeven of er - naar mening van het kernteam - al dan niet ontwikkelpotentieel is, en zo ja in welke richting. Er werd gewerkt met scores in cijfers, die weliswaar niet tot een optelsom/uitgesproken eindconclusie leidden.

DRIE WAARDERINGSSESSIES

Alvorens de eigenlijke waarderingssessies startten, had het kernteam er al drie bijeenkomsten op zitten. Deze bijeenkomsten werden vooral gebruikt om de waarderingsmethodiek te kiezen en de criteria met bijbehorende hulpvragen en afspraken voor de waardescores vast te leggen. Tijdens deze 'aanloop' was het niet steeds makkelijk de leden te overtuigen van de zin om samen te komen en de meerwaarde van de waardering. Eens de sessies gestart waren, werd alles concreter en zagen de leden van het kernteam er meer de zin van in.

Tijdens de drie waarderingssessies werd de volledige collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking gewaardeerd. Tijdens de sessies was het steeds mogelijk om de hulpmiddelen indien gewenst te bekijken en aan te raken. Het kernteamlid met een visuele beperking verkoos om de objecten op foto's, weliswaar op computerscherm, te bekijken. Er waren steeds foto's van de hulpmiddelen beschikbaar (op papier en digitaal), er werd indien aangewezen informatie opgezocht in de Adlib software en de beide hogergenoemde publicaties (van Bart Demuynck en Maria Lansen). Foto's van hulpmiddelen uit andere verzamelingen (Museum Dr. Guislain, Musée Valentin Haüy, Erfgoedhuis Zusters van Liefde, de Brailleliga, Instituut Ganspoel, blindenmusea Berlijn, Wenen, Madrid) waren eveneens beschikbaar. Ook naar de verschillende interviews - beknopt of in detail uitgeschreven - werd verwezen. Erfgoedconsulente Livia Snauwaert modereerde, beide trajectbegeleiders noteerden en diepten indien aangewezen extra tekst en uitleg of objecten op. De neerslag van de sessies is hoofdzakelijk terug te vinden in de waarderingstabel en de waardenstellingen (redactie juli 2019) zelf.

Van bij de start van het traject werd vooropgesteld dat we aan de hand van de waardering de collectie beter wilden leren kennen en bekender maken. Participatie aan de waardering door

mensen met een visuele beperking speelde hierin een grote rol, met een sterk accent op waarderingscriteria die naar hun beleving en emoties peilden. Uit de waarderingstabel en de waardenstellingen blijkt dat dit tot verrassende resultaten heeft geleid. De aanwezigheid van 'verschillende werelden' binnen het kernteam (pedagogen, erfgoeddeskundigen, ervaringsdeskundigen) leidde tot evenveel uiteenlopende reacties en 'waarderingen'. Oude voorwerpen met een hoge cultuurhistorische waarde blijken vaak geen beleving of emotie op te roepen, en omgekeerd. Objecten/deelcollecties die bij een meer eenzijdige waardering wellicht uit de boot zouden vallen als het om presentatie voor het grote publiek draait, blijken toch een grote rol te kunnen spelen (bv in een tentoonstelling of een (ander) educatief opzet). Dit is, naar onze mening, één van de meest opvallende resultaten van de waardering en één dat zonder twijfel invloed had op uitspraken rond het ontwikkelpotentieel.

OP VERHAAL BIJ (ANDERE) ERVARINGSDESKUNDIGEN (die geen deel uitmaakten van kernteam of klankbordgroep)

Parallel met het hierboven beschreven verhaal werd ook naar de perceptie van de hulpmiddelen gepeild bij ervaringsdeskundigen van verschillende generaties. Verschillende hulpmiddelen werden hiertoe door de trajectbegeleiders in een klas (leerlingen 7de jaar middelbaar Spermalie) en in 'Huis 45' (bewoners, Licht en Liefde, Varsenare) gepresenteerd, telkens in een vertrouwde omgeving (met aanwezigheid leerkracht of begeleider). Namen van deelnemers aan deze bijeenkomsten zijn terug te vinden de waarderingstabel onder het tabblad 'bronnen'. Omwille van privacy worden ze niet opgenomen in dit rapport. Er werden verslagen/opnames gemaakt/geregistreerd van al deze bijeenkomsten.

Afbeelding 5: Op verhaal bij de bewoners van 'Huis 45', Varsenare

Naast herkomst, gebruik en belang van de hulpmiddelen, kwamen bij een dergelijke bijeenkomst ook snel persoonlijke verhalen naar boven. Dit heeft ons - na gelijkaardige ervaringen in kernteam en klankbordgroep - overtuigd van het belang van een menselijke en persoonlijke toets bij het naar buiten brengen van deze collectie, zowel naar een publiek van mensen met als zonder een visuele beperking.

Naar aanleiding van een opdracht voor de studenten van Pieter Verstraete (Prof. Historische Pedagogiek KULeuven en lid van de klankbordgroep) werden samen met Instituut Ganspoel ervaringsdeskundigen gezocht om door zijn studenten geïnterviewd te worden. Het gebruik hiervan is beperkt tot het onderzoek van de studenten zelf en de resultaten werden niet verwerkt in de waardering.

Een geplande activiteit voor Erfgoeddag 2019 met als titel 'De speelgoedmakers' (een workshop waaraan zowel kinderen met als zonder visuele beperking gingen deelnemen) kon wegens een ongelukkige timing (schoolfeest basisschool Spermalie) niet doorgaan. De organisatoren (trajectbegeleiders, speel-o-theek De Piepbal en vzw Casablanca) organiseren deze alsnog in oktober 2019.

EVALUATIEBIJEENKOMST

Op 20 september 2019 kwamen klankbordgroep en kernteam van dit traject voor het laatst (en tegelijkertijd) samen. Het traject werd bij deze gelegenheid **geëvalueerd**.

Men concludeerde dat dit geen evident verhaal was, er zijn niet veel gelijkaardige collecties en deze zijn naar ons weten nog niet gewaardeerd. Dit zorgde enerzijds voor boeiend pionierswerk, maar maakte het anderzijds verre van vanzelfsprekend om bijvoorbeeld een waarderingsmethodiek te kiezen. Ook het vinden van meer informatie over de collectie (met het oog op de verdiepende registratie) was verre van vanzelfsprekend en vroeg meer tijd dan verwacht.

Verschillende 'werelden' en profielen werkten samen voor dit project. Elkaars bekommernissen en wereld leren kennen vroeg ook tijd. Wellicht was het goed geweest als enerzijds de erfgoedwerkers het begrip 'waarderen' meer en duidelijker hadden toegelicht bij de start, en anderzijds vanuit De Kade bv een inleefmoment was voorzien voor de erfgoedwerkers rond het leven met een visuele beperking. Dit is een belangrijke les om mee te nemen naar trajecten die in dezelfde lijn liggen. De eigenlijke start van het waarderen van de collectie heeft hier voor een positieve klik gezorgd, maar misschien had deze vergemakkelijkt kunnen worden. De resultaten van de waardering weerspiegelen de verrijking waartoe het samenbrengen van beide werelden uiteindelijk geleid heeft.

Het kernteam worstelde soms met de verantwoordelijkheid om te 'oordelen' over deze collectie; daarom willen ze nadrukkelijk vermelden dat deze waardering een momentopname is die er daarenboven anders had uitgezien als anderen ze hadden uitgevoerd.

Lof was er voor de open communicatie, de grote bekommernis om de (verdiepende) registratie en de internationale blik, alsook de opbouw van een internationaal netwerk. Als belangrijke aandachtspunten worden de verdere registratie en zorg voor de (soms kwetsbare) collectie meegegeven, de opvolging van de Adlib-registratie en het bewaren van alle informatie en documentatie met betrekking tot dit waarderingstraject. De trajectbegeleiders bevestigden dat al het verzamelde materiaal zowel in Spermalie/vzw De Kade als bij de erfgoedcel bewaard blijft. De erfgoedcel laat de collectie zeker niet helemaal los (zie ook

verder) en zorgt voor opvolging - ook van de registratie in Adlib - binnen Spermalie. Zo zorgen we ondermeer voor een overzicht van wat precies waar terug te vinden is in het systeem.

EERSTE RESULTATEN

Bij het begin van dit traject formuleerden Erfgoedcel Brugge en Spermalie/vzw De Kade enkele voorstellen tot concrete realisaties tijdens dit traject. Er was sprake van een rondreizende tentoonstellingsmodule, en een vijftal filmpjes rond het gebruik van enkele uitschieters uit de collectie. Aan het (voorlopige) einde van deze rit, is onze mening hierover -na tal van gesprekken met ervaringsdeskundigen, klankbordgroep en kernteam- gewijzigd.

Een ietwat ontnuchterende vaststelling (die trouwens ook tijdens de evaluatie aan bod kwam) is dat de registratie en ontsluiting van de collectie nog niet toegankelijk is voor de heel belangrijke doelgroep van mensen met een visuele beperking zelf. In plaats van 5 filmpjes te maken, werd dan ook geopteerd om één **filmpje** te maken rond het gebruik van de raphygraaf, een topstuk uit de collectie met een bijzonder mooie geschiedenis. De werking van de raphygraaf wordt toegelicht door een vrijwilligster van het Musée Valentin Haüy in Parijs, zij doet dit aan de hand van een quasi identiek toestel uit haar eigen collectie dat ooit aan haar vader toebehoorde. Vertaling, ondertiteling en audiodescriptie zijn voorzien. De raphygraaf had tot doel een geschreven taal die zowel voor mensen met als zonder visuele beperking leesbaar is. De symbolische waarde hiervan is groot. De opnames gebeurden op 21 september 2019 in Spermalie, afwerking van het filmpje in de daaropvolgende weken. Het Musée Valentin Haüy toont interesse om het filmpje ook te gebruiken.

Afbeelding 6: Gezelschapsspel uit de collectie Ganspoel, Huldenberg

Van een rondreizende tentoonstellingsmodule zijn we afgestapt, we opteren in eerste instantie voor een kleinschaliger initiatief, zijnde een **educatieve koffer** die in Spermalie zelf en in vergelijkbare scholen (bv Ganspoel) aan de hand van een handleiding (ook in braille) en mits begeleiding (door leerkracht en/of ervaringsdeskundige) kan gebruikt worden in klassen. Gesprekken met deskundigen van Licht en Liefde en Tonia In den Kleef zetten ons hierin op weg. Ook een voorbeeld uit het Graafs museum (bij Nijmegen) inspireerde ons. Het concept van de koffer ligt vast, uitvoering is in ontwikkeling. Als doelgroep mikken we zowel op

leerlingen met als zonder visuele beperking. Het materiaal in de koffer kan deels uit originele stukken bestaan, deels uit replica's en zelfs aangekochte stukken (bv een witte stok). We waken erover om ook het hedendaagse verhaal hierbij niet uit het oog te verliezen.

BEKNOPTE LITERATUURLIJST

Carton, Charles-Louis, Voyage en Angleterre, 1837

Demuynck Bart, hulpmiddelen met een geschiedenis, Doven- en blindeninstituut Spermalie-Brugge, Brugge, 2009

Favart Dominique, 150 jaar opvoeding en onderwijs voor blinden en slechtzienden, Brussel

Goetghebuer Walter, Spermalie één grote familie, Tielt, Lannoo, 1984

Lansen Maria, catalogus 800 jaar Spermalie, Brugge, Kongregatie van de Zusters van de Kindsheid van Spermalie, 1986

Liesen Bruno, artikel in 'VOIR': 'Musées et depôts d'archives relatifs à la cécité', 2011

Jacobs Ernest, artikel in 'DE BLINDENBODE': 'Het brailleschrift', 1951

VERDERE COMMUNICATIE EN KENNISDELING

Tijdens het traject werd via de website erfgoedcelbrugge.be, sociale media en nieuwsbrieven gecommuniceerd. Op het expertenforum van het Kadoc op 17 mei 2019 werd een toelichting/stand van zaken gegeven door de trajectbegeleiders. In de loop van het najaar van 2019 wordt een informatiemoment (zogenaamde 'biebtreffer') voorzien rond waarderen voor de collega's van Musea Brugge. Begin oktober wordt in samenwerking met Licht en Liefde een workshop gegeven tijdens een inspiratiesessie rond Erfgoeddag 2020 met als thema 'de nacht' (en dus ook de duisternis), en dit voor potentiële deelnemers aan de erfgoeddag.

In november 2019 komt er een artikel in de Brugse stadkrant (BruggeSpraak) die in elke Brugse brievenbus valt. Begin 2020 volgt een artikel in het Museumbulletin van Musea Brugge. Internationaal wordt gewerkt aan een bijdrage voor de Public Disability History Blog (via Prof. Pieter Verstraete, lid van de klankbordgroep). We verzorgen ook graag een blog voor de website van het Faro-steunpunt/een artikel in Faro-tijdschrift (nog te bepalen op het moment van redactie van dit rapport). Met vzw De Kade/Spermalie zijn afspraken gemaakt rond verdere berichtgeving via hun website. In november 2019 verzorgen erfgoedcel en vzw De Kade samen een rondleiding rond het waarderingsverhaal (in Spermalie) voor geïnteresseerden via Vorming Plus. Rond de presentatie van zowel het filmpje als de educatieve koffer worden communicatieve initiatieven gepland, en dit zowel voor een publiek van mensen met als zonder visuele beperking.

OP NAAR EEN NIEUW VERHAAL

Zoals al hoger vermeld, was bij aanvang van het verhaal sprake van een rondreizende tentoonstellingsmodule. Deze werd uiteindelijk niet gerealiseerd, er werd geopteerd voor een educatieve koffer. We zien dit echter niet als een eindpunt.

In augustus 2019 trokken beide trajectbegeleiders naar Liverpool (Museum of Liverpool) om er de samenwerking tussen het Museum of Liverpool en 'hun' School for the Blind onder de loep te nemen en te bespreken met Kay Jones (curator van de tentoonstelling rond de School for the Blind in het museum in 2018). We bezochten ook samen het nog jonge Museum of Liverpool, waar sterk wordt ingezet op toegankelijkheid voor mensen met een visuele beperking en inclusie. Hun tentoonstelling rond de School for the Blind trok sterk de kaart van participatie, ondermeer aan de hand van vrijwilligerswerking. De geschiedenis van de school kwam uitvoerig aan bod, oral history speelde hierin een grote rol. Er was audiodescriptie, er waren teksten in braille en er werd gewerkt met replica's door het Franse 'Tactile Studio' (die ook in het in mei 2019 hernieuwde Gruuthusemuseum in Brugge aan de slag gingen, een gesprek van trajectbegeleider Ina Verrept met hun directeur ging door in Brugge op 26 juni 2019).

Afbeelding 7: Curator Kay Jones bij enkele objecten van de School for the Blind, Museum of Liverpool, Liverpool

Deze good practices maakten voor ons duidelijk dat de piste van een tentoonstelling - weliswaar met een ander en ambitieuzer opzet dan de eerst geplande tentoonstellingsmodule - zeker een optie is voor de toekomst. De veelzijdigheid van de collectie die uit de waardering naar voren kwam, noopt tot een andere aanpak en een nieuw verhaal. Verschillende instellingen (Erfgoedcel/Musea Brugge, vzw De Kade, Kadoc Leuven en Museum Dr. Guislain Gent) dachten tijdens en buiten bijeenkomsten van de klankbordgroep na over een nieuw dossier waarbij een tentoonstelling met een beperkt aantal rondreizende objecten terugkomt, maar dit met een grotere betrokkenheid van en toegankelijkheid voor mensen met een visuele beperking. In elk geval geen 'steriele' aanpak dus met gesloten vitrines, maar een interactief en participatief verhaal met per locatie wisselende accenten. In Brugge wil men dit verhaal graag koppelen aan de Triënnale van 2021 en het raakvlak met hedendaagse kunst zo verkennen. In Leuven denkt men bijvoorbeeld aan een samenwerking met het jaarlijks

Disability Filmfestival en gezien de eigenheid van het Kadoc aan een meer historische aanpak. Het Gentse Museum Dr. Guislain verkent nog mogelijke pistes. Op het ogenblik van redactie van dit rapport waren nog geen definitieve engagementen aangegaan, maar het opzet is om uiterlijk tegen 15 maart 2020 hierrond met verschillende partners een nieuwe subsidieaanvraag in te dienen.

Ina Verrept en Jasmien Van Tieghem, trajectbegeleiders
Brugge, september 2019

BIJLAGEN EN FOTOVERANTWOORDING

Als bijlagen bij dit rapport zijn toegevoegd

- Een screenshot van de waarderingstabel 'Geen blinde vlek meer'
- Drie voorbeelden van statements of significance:
- Druklettertypes Valentin Haüy (deelcollectie hulpmiddelen voor het onderwijs/lees- en schrijfalfabetten, schrijf- en rekenhulpmiddelen)
- Maquettes (deelcollectie hulpmiddelen voor het onderwijs/materiaal voor aardrijkskundig onderwijs)
- Witte en gele stok (deelcollectie mobiliteit)

Wie meer wil weten over het waarderingstraject, kan contact opnemen met ina.verrept@erfgoedcelbrugge.be, tel 050/44 50 47.

Fotoverantwoording

Alle afbeeldingen in dit rapport zijn afkomstig van vzw De Kade en/of Erfgoedcel Brugge, met uitzondering van afbeelding 6 (collectie Ganspoel, Huldenberg).

	Kenmerken/kwaliteiten							Cultuurhistorische criteria				Sociaal-maatschappelijke
	Toestand	Compleetheid	Ensemble	Authenticiteit	Herkomst	Zeldzaamheid	Representativiteit	Cultureel/Historisch	Artistiek	Informatief	Onderzoek	Betrokkenheid
Definiëring / Vraagstelling / Verduidelijking	In welke conditie is het object? Is er schade/slijtage/aantasting? (MW, RS)	Is het compleet/volledig (is er materiaal/vormverlies?; zijn alle onderdelen aanwezig?) (MW, RS)	Is het object een onderdeel van een groter geheel (roerend/onroerend) of is het zelf een groter geheel? (MW)	In hoeverre is het object bewaard in de toestand waarin het oorspronkelijk werd gebruikt? Is het nog authentiek? (MW, RS)	Is de herkomst (datering, vervaardiger, plaats vervaardiging, eigenaar...) van het object bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar? Is de vervaardiger belangrijk voor de erfgoedgemeenschap? Is de vervaardiger relevant voor de geschiedenis van	Hoe zeldzaam is het object in relatie tot het gebruikte referentiekader? (MW, RS)	In hoeverre is het object representatief voor het onderwijs en opvoeding voor mensen met een visuele beperking? (MW)	Is er een band tussen het object en een persoon, groep, gebeurtenis of plaats van culturele of historische betekenis? (MW, RS)	Is het object bijzonder om zijn ontwerp, concept, technische uitvoering, vakmanschap, vormgeving? (MW)	Het object als container van informatie. Wordt het object bewaard vanwege de informatie die het bevat en die kan worden bestudeerd (opschriften, handleiding, gebruikssporen...)? Wat vertellen de conditie, aanpassing en/of	Is er onderzoek verricht naar dit specifieke of gelijkaardige objecten? (MW)	Vervult het object een funct voor een bepaalde gemeenschap vandaag? Zijn groepen die nu een bijzonde band met het object hebber Is het object bepalend voor identiteit van een groep op moment? (MW)
Waardering	4=goed 3=redelijk 2=matig 1=slecht	4=volledig 3=waarschijnlijk volledig 2=kleine onderdelen ontbreken 1=duidelijk onvolledig	3=heel duidelijk (bvb. koordalfabet) 2=in zekere zin (bvb. deksel, doos) 1=niet (bvb. stok)	4=volledig authentiek 3=beperkte restauratie-ingrepen 2=structurele restauratie-ingrepen 1=onherkenbaar gerestaureerd	4=geregistreerde en gedocumenteerde info 3=geregistreerde info, bijna niet gedocumenteerd 2=fragmentarische info 1=geen info	4=uniek (enig) ex. 3=enkele ex. 2=courant 1=zeer veel bewaard	2=representatief 0=niet representatief	4=in hoge mate 3=gemiddeld 2=laag 1=helemaal niet	3=uitzonderlijk 2=speciaal/interessant 1=niet bijzonder	4=duidelijke en leesbare info 3=onduidelijke (bv. onbekende initialen) of beperkt leesbare info (verweerde tekst) 2=onleesbaar 1=geen info of tekst	3=wetenschappelijk/goed onderzocht 2=niet wetenschappelijk/ fragmentair onderzocht 1=niet onderzocht	3=actief 2=beperkt actief 1=niet actief
Objectnaam												
2.1.1 Lees- en schrijfalfabetten, schrijf- en rekenhulpmiddelen												
Verschillende schriften	4	4	1 (behalve B103, 3)	4	3	3	2	4	2	4	3	1
(Alfabet)												
(Druklettertypes)												
(Tekstblad)											2	
Stachelschrift, Gibson, Haüy	4	4	3	4	3	3	2	4	2	3	3	1
Schrijfmachines	3	4	2	4	3	1	2	3	2	4	3	3
(Brailleschrijfmachine)												
(Schrijfmachine - stenoappartaat)												
(Braillecommunicator - raphygraaf)												
Braillecommunicator	4	4	1	4	2	3	2	3	2	4	3	2
Raphygraaf	4	4	1	4	4	3	2	4	2	4	3	1
Schrijfplank	4	3	2	4	2	1	2	3	1	1	3	2
(Schrijfplank bijzonder)						3						
(Brailleschrijfplank)												
(Guide Main)												
(Stereotypeerplaat)												
(Prikpen)												
(Geleiders)												

WAARDENSTELLING

Collectie Spermalie

- **Pedagogische hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking (Sp2)**
- **Deelcollectie hulpmiddelen voor het onderwijs (SP2.1)**
- **2.1.1 lees- en schrijfalfabetten, schrijf- en rekenhulpmiddelen**

verschillende schriften

uitschieter druklettertypes: druklettertypes Valentin Haüy

Kenmerken/kwaliteiten

Valentin Haüy (Frankrijk) ligt mee aan de basis van het reliëfschrift voor mensen met een visuele beperking. Deze 'set' met druklettertypes volgens zijn methode verkeert in een goede toestand en is compleet. De afzonderlijke drukletters vormen een onderdeel van een groter geheel en hebben hun authenticiteit behouden. Ze dateren uit de 19de eeuw. Dit druktoestel kan gelinkt worden aan de vele buitenlandse reizen/contacten van Charles-Louis Carton. Gelijkaardige objecten worden met zekerheid in Parijs bewaard, waar ook de oorsprong er van ligt, en ook in Wenen. Ze zijn representatief voor het onderwijs en de opvoeding van personen met een visuele beperking.

Cultuurhistorische criteria

Dit object heeft een hoge cultuurhistorische waarde. Het wordt gelinkt aan belangrijke evoluties en historische figuren in communicatie van/voor mensen met een visuele beperking. Er is (vaag leesbare) informatie aangebracht op het object.

Sociaal-maatschappelijke criteria

Er is momenteel geen betrokkenheid bij dit object. Het heeft een lage emotionele betekenis voor personen met een visuele beperking.

Gebruikscriteria

Dit object kan actief gebruikt worden om kennis te delen over en betekenis te geven aan de historiek en beleving van personen met een visuele beperking. Het wordt sporadisch gebruikt als educatief materiaal (leskoffers, tentoonstellingen, publicaties…) maar heeft hiertoe nog meer potentieel. Het heeft zijn operationele waarde behouden.

We kennen de economische waarde niet. Op dit ogenblik speelt deze ‘drukletterset’ een beperkte rol in de profilering en uitstraling van het instituut.

Ontwikkelpotentieel

Er is veel ontwikkelpotentieel, het object kan meer gebruikt worden voor educatieve doeleinden.

Samenvatting

De druklettertypes ‘Valentin Haüy’ zijn in een goede toestand en vertellen mee het verhaal van het ontstaan van een geschreven taal voor mensen met een visuele beperking. Ze hebben een grote cultuurhistorische waarde en kunnen bijdragen tot de uitstraling van de school. De hedendaagse betrokkenheid is op dit ogenblik beperkt.

B004, druklettertypes Valentin Haüy

WAARDENSTELLING

Collectie Spermalie

- **Deelcollectie 'Hulpmiddelen voor het Onderwijs'**
- **2.1.3 materiaal voor aardrijkskundig onderwijs**

Uitschieter: 19 maquettes

Kenmerken/kwaliteiten

Deze reeks maquettes verkeert in een slechte toestand en is niet volledig. Elke maquette maakt duidelijk deel uit van een groter geheel. De authenticiteit bleef behouden. We kennen de herkomst van het materiaal. Het materiaal is bijzonder en representatief voor het onderwijs en de opvoeding van personen met een visuele beperking.

Cultuurhistorische criteria

De objecten hebben een beperkte cultuurhistorische betekenis. Ontwerp, technische uitvoering en uitvoering zijn interessant. Er is tekst -al dan niet in braille- aangebracht op een deel van de maquettes.

Sociaal-maatschappelijke criteria

Er is momenteel geen betrokkenheid bij de objecten en de maquettes hebben een lage emotionele waarde voor mensen met een visuele beperking.

Gebruikscriteria

De objecten kunnen actief gebruikt worden om kennis en betekenis te geven over de historiek en beleving van personen met een visuele beperking. Ze kunnen beperkt gebruikt worden als educatief materiaal. Ze hebben hun operationele waarde behouden maar zijn heel kwetsbaar. We kennen de economische waarde niet. Ze spelen een kleine rol in de uitstraling en profilering van het instituut.

Ontwikkelpotentieel

Er is een beperkt ontwikkelpotentieel, er kan gekeken worden naar oplossingen voor de fragiele toestand van de maquettes.

Samenvatting

We kennen de herkomst van deze bijzondere en kwetsbare maquettes. De reeks roept weinig betrokkenheid en emotie op. Het materiaal kan -binnen bepaalde perken- gebruikt worden voor educatieve doeleinden.

B097, maquette

WAARDENSTELLING

Collectie Spermalie

- **Pedagogische hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking (SP2)**
- **Deelcollectie mobiliteit (SP 2.3)**

Aantal objecten: 2 (1 witte stok en 1 gele stok)

Kenmerken/kwaliteiten

De collectie 'Hulpmiddelen voor de mobiliteit' bestaat uit twee stokken (een witte en een gele). Ze verkeren beide in een goede toestand en hebben hun authenticiteit behouden. De objecten vormen geen onderdeel van een groter geheel. De herkomst is onbekend. In het algemeen komt de witte stok courant voor, de gele minder. De voorwerpen zijn representatief voor het onderwijs en de opvoeding van personen met een visuele beperking.

Cultuurhistorische criteria

De stokken hebben een belangrijke cultuurhistorische waarde. De witte stok werd officieel erkend als herkenningsteken in het verkeer voor blinden in 1931. Het stoklopen werd in Amerika grondig ontwikkeld voor de blinde veteranen van W.O.II door Richard Hoover. In 1953 introduceerde de blinde leraar E. Jacobs het stoklopen in Brugge. Sedert 1970 wordt het stoklopen in Spermalie systematisch aangeboden in de opleiding. Vandaag wordt de witte stok gebruikt door zowel blinden als slechtzienden, vroeger bestond er in ons land een afzonderlijke gele herkenningsstok voor slechtzienden.

De blindenstokken hebben geen artistieke kwaliteiten. Er is geen extra informatie aan toegevoegd.

Sociaal-maatschappelijke criteria

Er wordt een grote betrokkenheid ervaren bij de stokken. De blindenstokken zijn iconisch/symbolisch voor de identiteit van

blinden en slechtzienden, zowel voor henzelf als voor ziende mensen. Ze bieden enerzijds hulp bij het maken van verplaatsingen en anderzijds geven ze een signaal dat een blind of slechtziend persoon je pad kruist. De stokken hebben eveneens een grote emotionele betekenis voor zowel blinden als slechtzienden.

Gebruikscriteria

De objecten zijn een heel goed middel om het leven met een visuele beperking te illustreren. Ze zijn dan ook uitermate geschikt als educatief materiaal (leskoffers, tentoonstellingen, publicaties…). Momenteel worden ze nog niet op die manier gebruikt binnen de organisatie, maar dat is wel de bedoeling. De blindenstokken zijn nog operationeel. We kennen de economische waarde niet. Ze spelen geen bijzondere rol in de profilering en uitstraling van de organisatie.

Ontwikkelpotentieel

Er kleven stickers op de witte stok (rood en blauw). De betekenis hiervan kan verder bekeken worden.

Samenvatting

Deze specifieke objecten zijn op zich niet bijzonder, maar vooral ‘de witte stok’ heeft in het algemeen een grote symbolische waarde en roept een grote betrokkenheid en sterke emoties op. De gele stok is dan weer zeldzamer.

B109, een witte blindenstok

B108, een gele blindenstok